

Zpráva o realizaci Záchraného programu hnědáka osikového (*Euphydryas maturna*) v ČR v roce 2011

V následujícím přehledu jsou uvedeny aktivity, které proběhly v rámci realizace záchraného programu v roce 2011. U jednotlivých opatření je kurzivou uveden plán činností, který byl navržen v realizačním projektu (dále „RP“) pro rok 2011 a v návaznosti je uvedena realizace činností v tomto roce. Číslování jednotlivých kapitol respektuje a odkazuje k členění v ZP.

3.1 Péče o biotop

3.1.1 Prvotní lesnické zásahy na lokalitách výskytu druhu

RP:

Dománovický les

Zásahy jsou naplánovány ve formě projektu na roky 2011–2012, vzhledem k biologii druhu vždy na zimní období mimo vegetační sezónu. Specifikace činností: budou provedeny nouzové zásahy (prořezávky) na místech s výskytem housenčích hnízd a prvotní zásahy (probirka či proclonění, doplňková výsadba a ochrana proti okusu zvěří ve formě oplocenek) v porostních skupinách 1B12, 1B8, 2C10, 2C11, 6A13. Na náklady vlastníka je uskutečněna těžba a přiblížení hmoty, dále výřez hroubí a vyklizení nehroubí. Hrazeny jsou náklady na výsadbu a oplocení. Činnosti jsou financovány z programu Podpora obnovy přirozených funkcí krajiny (POPFK), podprogramu 115 163 – Realizace a příprava záchraných programů a programů péče o zvláště chráněné druhy rostlin a živočichů (tab. 1 a 2).

Garant projektu: Pavel Bina (AOPK Oddělení ZP)

Tab. 1. Přehled činností, na kterých je plánován finanční příspěvek pro rok 2011.

<u>Por. sk. 1B12</u>	<u>Počet</u>
<i>Sazenice, vč. výsadby (ks)</i>	
<i>Dub</i>	4 000
<i>Jasan</i>	800
<i>Oplocení (m)</i>	2 180

Tab. 2. Přehled činností, na kterých je plánován finanční příspěvek pro rok 2012.

<u>Por. sk. 1B8, 2C11, 6A13</u>	<u>Počet</u>
<i>Sazenice, vč. výsadby (ks)</i>	
<i>Dub</i>	7 600
<i>Jasan</i>	1 120
<i>Oplocení (m)</i>	1 180
<i>Likvidace nepův. dřevin (ha)</i>	0,5
<i>Likvidace př. zmlazení (ha)</i>	1,00

Žiželický les

Zásahy budou realizovány podle návrhu prvotních zásahů v záchraném programu, tj. předmýtní těžba - proclonění (analogue 1. fáze clonné seče) v por. sk. 1D09. Zásahy budou dále lokalizovány s ohledem na aktuální rozšíření hnízd hnědáka osikového. Přesná specifikace činností a finanční náročnost budou upřesněny po jednáních s vlastníkem.

Na náklady vlastníka proběhne těžba a přiblížení hmoty, dále výřez hroubí a vyklizení nehroubí. Hrazeny budou náklady na výsadbu a oplocení. Činnosti budou financovány z programu Podpora obnovy přirozených funkcí krajiny (POPFK), podprogramu 115 163 – Realizace a příprava záchranných programů a programů péče o zvláště chráněné druhy rostlin a živočichů.

Garant projektu: Pavel Bina (AOPK Oddělení ZP)

Realizace:

Dománovický les

Na začátku roku 2011 byly po dohodě s nájemcem provedeny nouzové zásahy formou prořezávek na místech s výskytem housenek dle monitoringu z roku 2010. Prořezávky byly prováděny s intenzitou cca 0,2-0,3 kombinací negativního výběru (vyřezávání nepův. dřevin - DBC, BO, SM MD, nezdravých a netvárných jedinců) a pozitivního výběru (podpora JS a dalších stanovištně původních dřevin - zejména DB, LP, JV). Zásahy proběhly pod záštitou Oddělení ZP bez nutnosti finanční dotace.

Prvotní zásahy uvedené v RP (viz výše) byly realizovány dle uvedeného časového harmonogramu. Dále byly naplánovány a s nájemcem projednány další prvotní zásahy, jejichž realizace započala také v roce 2011 a bude pokračovat v roce 2012. Obecně byly po dohodě s nájemcem zásahy koncipovány dvojí formou:

- 1) na území převážně Přírodní rezervace Dománovický les (dále jen PR) formou zahájení speciálních managementových zásahů vedoucích k postupnému převodu na tvar lesa středního, tzn. lesa bohatě prostorově a věkově strukturovaného. Tyto zásahy byly specifikovány dle charakteru porostu:
 - porosty se stanovištně původními dřevinami, tvar lesa vysokého, v mýtním věku s potřebou obnovy - clonná seč/prosvětlení porostu s intenzitou cca 0,3 v úrovni a podúrovni, ponechání jasanů se zavětvením do cca 5 metrů, oplocení a výsadba dubu a jasanu, využití přirozeného zmlazení (porostní skupiny 1B12, 2C11, 6A13, 2B13),
 - porosty se stanovištně nepůvodními dřevinami - probírka v porostu s dubem červeným (intenzita cca 0,3, porostní skupina 2C10), přeměna druhové skladby na stanovištně původní dřeviny v porostu se smrkem (plošné odtěžení smrku, odstranění smrkového zmlazení, oplocení a výsadba dubu a jasanu, porostní skupina 1B8).

Celková plocha těchto zásahů je 7,18 ha. Na náklady nájemce lesa byla provedena těžba a přiblížení hmoty, dále výřez hroubí a vyklizení nehroubí. Hrazeny byly náklady na oplocení, sazenice, výsadbu a výřez nežádoucích dřevin. Náklady byly dotovány z těchto programů a zdrojů (viz tab. 1):

- **Podpora obnovy přirozených funkcí krajiny (POPFK)**, podprogram 115 163 – Realizace a příprava záchranných programů a programů péče o zvláště chráněné druhy rostlin a živočichů,
 - **rozpočet Krajského úřadu Středočeského kraje (KÚ),**
- 2) na ostatním území Evropsky významné lokality Dománovický les (dále jen EVL) mimo PR formou úpravy lesního hospodaření po dohodě s nájemcem. Lesní hospodaření bylo upraveno v těchto činnostech:
 - těžba - proclonění v pruzích, na určených plochách menší náseky (průměrná výměra jednotlivých náseků cca 0,35 ha),

- příprava půdy - nepoužívání naorávání, možnost používání frézování, nepoužívání chemických přípravků na území PR a v určených porostech EVL,
- zalesnění, obnova - využití přirozené obnovy dubu a jasanu v procloněných pruzích, zalesnění jasanem v oplocenkách na 10 % plochy,
- ochrana kultur proti buřeni - nepoužívání chemických přípravků na území PR a v určených porostech EVL, místo chemických přípravků používání mechanické ochrany - ožínání

Celková plocha návrhu nových zásahů v režimu výše uvedených úprav v lesním hospodaření na konci roku 2011 a začátku roku 2012 je 7,36 ha (porostní skupiny 3A11, 3C13, 4A14, 4B12, 5A12, 5A13, 5B12, 5C11, 7C11). Nájemci dle výše uvedených úprav vznikly zvýšené náklady na tyto pěstební činnosti:

- oplocování - navýšení o cca 24 %,
- ožínání (nepoužívání chemických přípravků při ochraně proti buřeni) - navýšení o cca 223 %,
- výsadba jasanů - navýšení dle počtu kusů.

Za takto prováděné hospodaření je zákonným způsobem požadována **náhrada újmy za ztížené lesní hospodaření dle ust. § 58 zák. č. 114/1992 Sb.** v souladu s požadavky vyhlášky č. 335/2006 Sb. (viz tab. 1).

Žiželický les

Prvotní zásahy uvedené v RP (viz výše) byly naplánovány jako víceletý projekt, projednány s vlastníkem a započala jejich realizace (bude pokračovat také v roce 2012 a 2013). Zásahy byly podobně jako v Dománovickém lese koncipovány formou zahájení speciálních managementových zásahů vedoucích k postupnému převodu na tvar lesa středního (viz bod 1) v porostech 1D9 a 1D8 se stanovištně původními dřevinami, tvar lesa vysokého, v mýtním věku s potřebou obnovy. Specifikace zásahů: clonná seč/prosvětlení porostu s intenzitou cca 0,3 v úrovni a podúrovni, ponechání jasanů se zavětvením do cca 5 metrů, oplocení a výsadba dubu a jasanu, využití přirozeného zmlazení. Celková plocha zásahů je 3,4 ha. Na náklady vlastníka je provedena těžba a přiblížení hmoty, dále výřez hroubí a vyklizení nehroubí. Hrazeny jsou náklady na oplocení, sazenice a výsadbu. Tyto náklady jsou dotovány z programu **Podpora obnovy přirozených funkcí krajiny (POPFK)**, podprogram 115 163 – Realizace a příprava záchranných programů a programů péče o zvláště chráněné druhy rostlin a živočichů (viz tab. 1).

Tab. 1. Přehled činností a jejich financování v rámci opatření péče o biotop.

Lokalita	Období zásahů/ těžeb	Období výsadby	Prvotní zásahy - činnost	Garant smlouvy/ projektu	Organizace	Zhotovitel	Zdroj dotace
Domán. les	1/10 2010 - 31/3 2011	2011	spec. manag. - por. sk. B12	Pavel Bína	AOPK OZP	Lesy Radovesnice II	POPFK
Domán. les	1/10 2011 - 31/3 2012	2012	spec. manag. - por. sk. 1B8, 2C11, 6A13	Pavel Bína	AOPK OZP	Lesy Radovesnice II	POPFK
Domán. les	1/10 2011 - 31/3 2012	2012	spec. manag. - por. sk. 2B13	Pavel Vaňhát, Pavel Bína	KÚ Stř. kraje, AOPK OZP	Lesy Radovesnice II	KÚ
Domán. les	1/10 2011 - 31/3 2012	2012	úprava les. hosp. - por. sk. 3A11, 3C13, 4A14, 4B12, 5A12, 5A13, 5B12, 5C11, 7C11	Pavel Bína, Jaroslav Pipek	AOPK OZP, KS Praha a S Čechy	Lesy Radovesnice II	náhrada újmy dle ust. § 58 zák. č. 114/1992 Sb.
Žiželický les	1/10 2011 - 31/3 2012	2012	spec. manag. - por. sk. 1D9	Jaroslav Pipek, Pavel Bína	KS Praha a S Čechy, AOPK OZP	Obec Žiželice	POPFK
Žiželický les	1/10 2012 - 31/3 2013	2013	spec. manag. - por. sk. 1D8	Jaroslav Pipek, Pavel Bína	KS Praha a S Čechy, AOPK OZP	Obec Žiželice	POPFK

3.1.5 Výběr vhodných lokalit pro repatriaci druhu

RP:

Během roku bude započata práce na návrhu, který se bude zabývat otázkou repatriace hnědáka osikového na lokalitu Libický luh. Návrh bude připraven formou rámcového dokumentu, který bude řešit výběr území na repatriace, specifikaci lesnických zásahů a posouzení vlivu těchto činností na předměty ochrany NPR Libický luh.

Realizace:

Možnost úpravy managementu pro ZCHD v plánu péče NPR Libický luh byla diskutována s pracovníky Oddělení maloplošných zvláště chráněných území v souvislosti s aktualizací plánu péče (návrh na přehlášení), jež byl na začátku roku 2011 postoupen na MŽP. Platnost tohoto plánu péče končí v roce 2014. Vzhledem k naléhavosti aktualizace plánu péče a časovým možnostem v rámci projednání event. úpravy managementu se všemi zúčastněnými OOP bylo rozhodnuto tuto problematiku řešit v návrhu plánu péče na následující období 2015 - 2024. V rámci Oddělení ZP i realizačního týmu ZP panovala shoda na nutnosti diskutovat problematiku s širším okruhem expertů a postupovat ve shodě se Správou CHKO Kokořínsko jakožto správním orgánem. Do doby tvorby plánu péče na následující období je tak prostor tuto problematiku vyjasnit.

3.3 Monitoring

RP:

Vzhledem ke kritickému stavu populace bude upuštěno od intenzivního monitoringu imág formou zpětných odchyť, pro účely realizace ZP je v této fázi dostatečný detailní monitoring larválních hnízd (viz opatření 3.3.1).

3.3.1 Monitoring larev

Bude sledována distribuce hnízd na stávajících i nově vzniklých světlinách, jejich velikost a parametry jejich umístění. Důležité je vhodné načasování monitoringu s ohledem na fenologii druhu. Jako poměrně spolehlivé se ukazuje navštěvovat lokalitu po 10. srpnu v pravidelných třídených intervalech a jakmile se v hnízdech objeví housenky ve 4. instaru, začít se sběrem dat. Podrobnosti metodiky monitoringu larev jsou uvedeny v Příloze 16 záchranného programu.

Realizace:

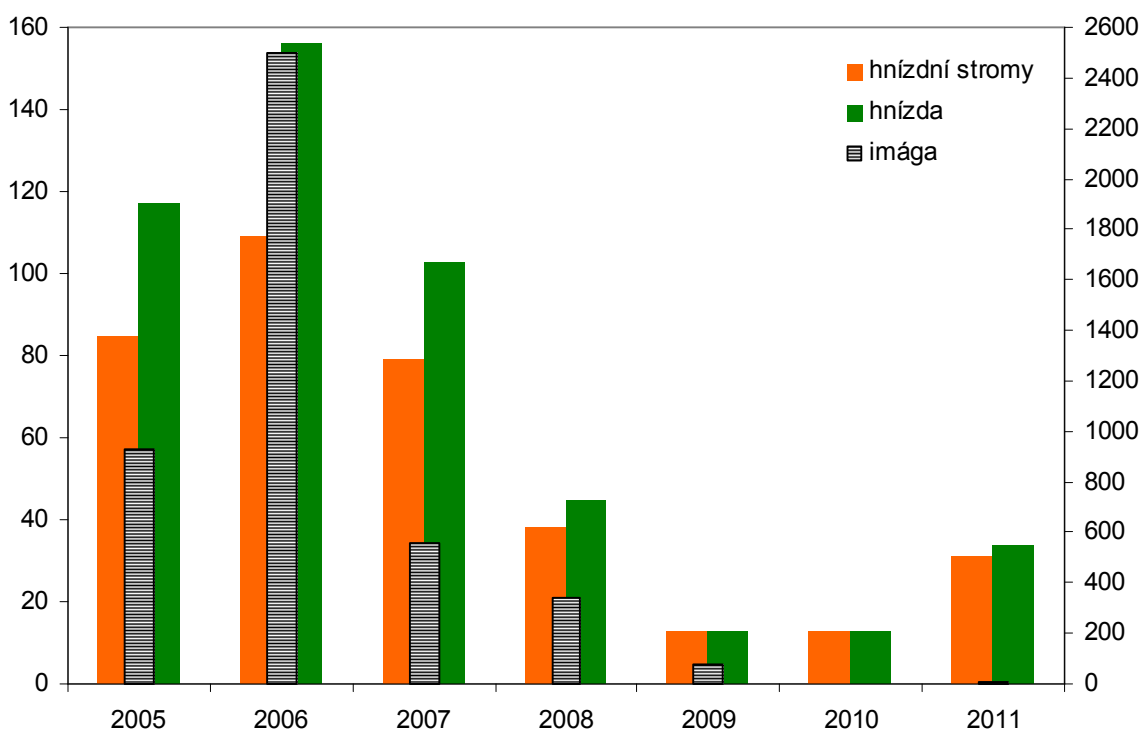
V souladu s RP bylo upuštěno od intenzivního monitoringu imág formou zpětných odchyť. Vizuálním sledováním bylo zjištěno prokazatelně 7 rozdílných jedinců (4 samice, 3 samci). Byl pozorován kopulující pár. Vzhledem k průběhu sezóny nebyli jedinci pozorováni již od poloviny června.

3.3.1 Monitoring larev

Bylo zjištěno celkem 42 stromů obsazených snůškami vajíček a/nebo hnízdy housenek (40 v Dománovickém lese, 2 v Žiželickém lese) v průběhu 16 návštěv od konce června do začátku září. V Dománovickém lese bylo na 40 stromech zjištěno celkem 51 snůšek a/nebo hnízd, v Žiželickém lese byly na 2 stromech zjištěny celkem 2 snůšky a/nebo hnízda. V průběhu monitoringu byl konstatován nedokončený vývoj (opuštění/zánik bez tvorby hnízd nebo v rané fázi) a/nebo sloučení 16 hnízd v Dománovickém lese a 1 hnízda v Žiželickém lese. Odhadovaný celkový počet hnízd, které prošly první agregovanou fází vývoje, je tedy 34 (33

hnízd na 30 stromech v Dománovickém lese a 1 hnízdo na 1 stromě v Žiželickém lese). Celkový počet zapředěných listů byl 257. Největší hnízdo obsahovalo 29 zapředěných listů, nejmenší 1 zapředěný list. Nejnižší výška hnízda byla 90 cm, nejvyšší 320 cm. Hnízda a snůšky byly umístěny nejčastěji na pasece s náletem jasanu, nejvíce na solitérních stromech (v počtu 23), dále v porostu (v počtu 11) a na okraji porostu (v počtu 8). Monitoring proběhl pod záštitou Oddělení ZP bez nutnosti finanční dotace.

Populace je stále na hranici vymření. Situace je sice lepší v porovnání se zatím nejkritičtějším rokem 2010 (co se týče početnosti hnízd housenek i pozorovaných imág), lze ale hovořit pouze o velmi mírném zlepšení (1 imágo a 13 hnízd v roce 2010 vs. 7 imág a 34 hnízd v roce 2011, viz obr. 1). Rozhodně ale nelze konstatovat dlouhodobý trend v nárůstu početnosti, další vývoj populace bude hodně odvislý mj. od působení abiotických faktorů. Vzhledem k chování metapopulačních systémů lze vyjádřit naději, že se populace hnědáka díky započetí provádění nouzových i prvotních zásahů může odrazit od spodní hranice početnosti v příštích letech. Zatím lze konstatovat mírný pozitivní účinek nouzových zásahů v zarůstajících porostech s výskytem jasanu, a to na dvou místech: v odrůstajícím 40-ti letém smíšeném porostu s jasanem jako přimíšenou dřevinou (1 hnízdo v roce 2010 vs. 5 hnízd v roce 2011) a na pasece s náletem jasanu (1 hnízdo v roce 2010 vs. 19 hnízd v roce 2011), která je místem s nejvyšší koncentrací hnízd (viz výše).

Obr. 1. Celkové početnosti hnízdních stromů, hnízd (levá osa) a imág (pravá osa) v jednotlivých letech.

3.3.4 Pravidelné hodnocení a optimalizace péče o biotop

RP:

Na základě výsledků monitoringu druhu budou sledovány trendy v populaci a vyhodnocovány v souvislosti se zásahy, realizovanými v roce 2010 (obsazení nových světlin, využití živných rostlin, rozmístění a stav hnízdních stromů, atd.).

Lesnická opatření v souladu s převodem na hospodaření formou středního lesa jsou několik let prováděna i v NPR Děvín, kde také probíhá zhodnocování zásahů výzkumným projektem AVČR Brno, MZLU Brno a SCHKO Pálava. Vyhodnocování managementových zásahů na lokalitách Dománovický a Žiželický les bude proto probíhat ve spolupráci s tímto výzkumným týmem.

Realizace:

Vyhodnocování trendů v populaci v souvislosti s managementovými zásahy nebylo v roce 2011 aktuální. V souvislosti s výsledky monitoringu se tato problematika odrazí v další realizaci ZP, zejména v rámci snahy o zvýšení potravní nabídky pro dospělé a rozmístění živných rostlin pro housenky. Možnost vyhodnocování managementových zásahů v souvislosti s výzkumným projektem BOTÚ AVČR (viz výše) byla projednána, další spolupráce bude diskutována v závislosti na aktuálnosti problematiky v rámci realizace ZP.

3.6 Ostatní opatření

3.6.1 Aktivní spolupráce s vlastníky

RP:

V návaznosti na prvotní lesnické zásahy je třeba připravit rámcový koncepční dokument, který bude dlouhodoběji řešit potřebný management. Zvláště je třeba vyřešit otázku víceletého financování kompenzací zvýšených nákladů, které management na ochranu hnědáka osikového vlastníkům přináší, a zahájit praktické kroky v jednání o možném využití dotačních titulů. Dokument bude připravován během roku a navržený management bude konzultován a projednáván s vlastníky tak, aby bylo možno dojít k rámcové shodě na hospodaření v lesních porostech v EVL Dománovický les. Zpracované podklady by měly být dále využity v návrhu nového plánu péče o PR Dománovický les a nového LHP (oba na roky 2016–2025).

Dále budou zahájena jednání s vlastníky pozemků v PR Dománovický les o případném odkupu pozemků do vlastnictví AOPK ČR.

Realizace:

Během roku proběhla jednání mezi vlastníkem a AOPK ČR o možnosti uzavření dohody o způsobu hospodaření na území PR Dománovický les a EVL Dománovický les. Tato dohoda bude připravena a řešena během roku 2012. Případný odkup pozemků v PR Dománovický les do vlastnictví AOPK ČR nebyl během roku 2011 řešen.

OSTATNÍ

O1.

RP:

Budou zahájena jednání s vlastníky pozemků v PR Dománovický les a s KÚ Středočeského kraje, jejichž cílem bude dohoda o společné ochraně populace hnědáka osikového před rušením v době letu imág. Vzhledem ke kritickému počtu aktivujících imág v Dománovickém

lese v roce 2010 a velké mediální atraktivitě lokality je třeba zabránit zbytečnému stresování jedinců hnědáka osikového rušením a manipulací s jedinci. Cílem bude také zabránit event. nelegálnímu sběru jedinců.

Realizace:

Kontrola event. rušení či nelegálního sběru jedinců byla vyhodnocena jako dostatečná při návštěvách za účelem monitoringu a za spolupráce s odborným lesním hospodářem.

O2.

Dne 18/5 2011 proběhla schůzka s entomologickým autorským týmem ZP. Byly probány a diskutovány aktuální managementové zásahy a realizace monitoringu v roce 2011.

Dne 24/10 2011 proběhlo na půdě AOPK ČR v Praze setkání realizačního týmu ZP včetně zástupců dotčených OOP. Účastníci dostali kompletní informace ohledně realizace ZP a byly diskutovány problémy, doporučení a řešení, jež jsou spjata s jeho další realizací.

SHRNUTÍ A ZÁVĚR

Stav populace je i nadále kritický i přes optimističtější výsledky monitoringu v porovnání hlavně s rokem 2010. V současné době nelze vyloučit zásadní negativní ovlivnění populace abiotickými faktory. Pro relativní stabilizaci populace je velmi důležité pokračovat ve snaze zvýšit potravní nabídku pro dospělce a zvýšit nabídku vhodně rozmístěných živných rostlin pro housenky.

Po mnoha letech se daří vůbec poprvé provádět managementové zásahy ve prospěch druhu. Na lokalitě Žiželický les probíhá plánování a realizace zásahů díky výborné spolupráci a vstřícnosti jak ze strany obce Žiželice, tak ze strany jejího odborného lesního hospodáře. Plánování zásahů na lokalitě Dománovický les probíhá ve velkém rozsahu, a to v prvé řadě díky ochotě a otevřenosti vlastníka znovu i po velmi nedobré zkušenosti navázat dialog, diskutovat navržené možnosti a najít řešení. Realizace zásahů probíhá bez problémů hlavně díky vysoké profesionalitě jak lesníka, tak odborného lesního hospodáře, a jejich ochotě spolupracovat. Zásahy a zajištění prací jsou na vysoké odborné úrovni, respektují předchozí dohody a zároveň vycházejí vstříc současným potřebám ZP. Zachování spolupráce je pro další realizaci ZP naprosto klíčové. Z tohoto hlediska je proto velmi důležité pracovat především na uzavření dohody o způsobu hospodaření a stabilizaci zajištění finančních nástrojů pro realizaci zásahů.